

1. אברהים אבו כף, ת.ז. 056832064
2. סלאמה אבו כף, ת.ז. 058527755
3. חאלד אבו כף, ת.ז. 059891473
4. עאמר אבו עסא, ת.ז. 030414585
5. ג'בר אבו כף, ת.ז. 035211010, יו"ר הוועד המקומי בכפר אום בטיין
6. אברהים אלסייד, ת.ז. 059412452
7. עבד אלסייד, ת.ז. 055804058
8. אמין אבו רביעה, ת.ז. 026347781
9. מוסא אלקורעאן, ת.ז. 033462995
10. **עדאלה - המרכז המשפט לזכויות המיעוט הערבי בישראל**
ע"י ב"כ עוה"ד סאוסן זהר ו/או חסן ג'בארין ו/או
סוהאד בשארה ו/או ארנה כהן ו/או אראם מחאמיד
ו/או רימא איוב ו/או נדים שחאדה ו/או ג'לאל דפאור
רחוב יפו 94, ת.ד. 8921, חיפה 31090
טלפון: 04-9501610; פקס: 04-9503140

העותרים

נגד

1. **משרד החינוך**
2. **משרד הפנים**
ע"י פרקליטות המדינה, משרד המשפטים
רחוב צלאח אלדין 29, ירושלים
3. **המועצה האזורית אל קסום**
ע"י ב"כ עו"ד חן אביטן
רחוב הנרייטה סולד 8
רסקו סיטי, באר שבע 84894
4. **חברת החשמל בע"מ**
רח' ההגנה 2, חיפה

המשיבים

עתירה למתן צו על תנאי

בית המשפט הנכבד מתבקש להוציא מלפניו צו על תנאי המורה אל המשיבים לבוא וליתן טעם:

א. מדוע לא יחוברו בתי הספר שלהלן לרשת החשמל הארצית ויספקו חשמל בכמות, איכות וברצף שיאפשרו לתלמידי בתי הספר לממש את זכותם לחינוך ובאופן שימנע העמדת התלמידים בפני סכנה בריאותית ובטיחותית במהלך שהייתם בבתי הספר.

1. בית ספר תיכון אורט בכפר הבדואי אום בטיין בנגב
2. בית ספר אבו כף בכפר הבדואי אום בטיין בנגב
3. בית ספר אלסנאבל בכפר הבדואי אום בטיין בנגב
4. בית ספר כוחלה בכפר הבדואי כוחלה בנגב
5. בית ספר אלסייד א' בכפר הבדואי אלסייד בנגב
6. בית ספר אלסייד ב' בכפר הבדואי אלסייד בנגב
7. בית ספר אלסייד ג' בכפר הבדואי אלסייד בנגב

ב. מדוע לא יחוברו בתי הספר לעיל לרשת החשמל הארצית כפי שהוא המקרה לגבי יתר בתי הספר במדינה.

העותרים

1. העותר מספר 1 הינו יו"ר ועד ההורים בבית הספר אלסנאבל שבכפר אום בטין, והוא הורה ל- 3 ילדים הלומדים בבית הספר הנ"ל.
2. העותר מספר 2 הינו הורה ל- 4 ילדים הלומדים בבית הספר היסודי אבו כף ובבית הספר התיכון "אורט" המצויים בכפר אום בטין.
3. העותר מספר 3 הינו הורה ל- 6 ילדים הלומדים בבית הספר אלסנאבל, אבו כף ובתיכון אורט של כפר אום בטין.
4. העותר מספר 4 הינו הורה ל- 3 שלושה ילדים הלומדים בבית הספר היסודי אבו כף ובתיכון אורט בכפר אום בטין.
5. העותר מספר 5 הינו יו"ר הועד המקומי בכפר אום בטין, והוא הורה ל- 3 ילדים הלומדים בשלושת בתי הספר של בכפר אום בטין.
6. העותר מספר 6 הינו הורה ל- 16 ילדים הלומדים בבתי הספר אלסייד א' ואלסייד ג' בכפר אלסייד.
7. העותר מספר 7 הינו חבר הועד המקומי בכפר אלסייד, והוא הורה ל- 6 ילדים הלומדים בבית ספר היסודי אלסייד ב' (אלביאן).
8. העותר מספר 8 הינו חבר הועד המקומי בכפר כוחלה, והוא הורה לשני ילדים בבית הספר היסודי בכפר.
9. העותר מספר 9 הינו הורה ל- 6 ילדים הלומדים כולם בבית הספר היסודי בכפר כוחלה.
10. העותר מס' 10 הינו ארגון זכויות אדם הפועל בין היתר לקידום הזכות לחינוך.

המשיבים

11. המשיב מס' 1, משרד החינוך, אחראי על אספקת חינוך חובה חינם באופן השווה לכלל התלמידים בהתאם לכל דין.
12. המשיב מס' 2, משרד הפנים, אחראי על הענקת היתרי בנייה לצורך אספקת חשמל לבתי הספר נשוא העתירה.
13. המשיבה מס' 3, הינה מועצה אזורית שהוקמה בתאריך 6.11.12 מכח צו המועצות המקומיות (מועצות אזוריות) (נווה מדבר ואל קסום), התשע"ג – 2012. בהתאם לצו, המשיבה מס' 3 קיבלה את כל הזכויות והחובות שהוטלו בעבר על המועצה האזורית אבו בסמה, שתחת שיפוטה נכללו הכפרים הבדואים בנגב, והיתה אחראית על שירותי החינוך, רווחה ובריאות לתושבי הכפרים הבדואים בנגב. המשיבה מס' 3 אחראית כעת על שירותי החינוך בכפרים הבדואים בנגב, לרבות בכפרים נשוא העתירה.

14. המשיבה מס' 4, הינה חברה ממשלתית האחראית על אספקת החשמל והיא אחראית על אספקת החשמל בפועל בבתי הספר נשוא העתירה.

רקע עובדתי

בתי הספר נשוא העתירה – ללא חיבור לרשת החשמל הארצית

15. עניינה של עתירה זו הינו חיבורן של 7 בתי ספר לרשת החשמל הארצית (להלן: "בתי הספר"). כיום, ומאז הקמתם, מחוברים בתי הספר לגנראטורים זמניים בלבד. גנראטורים אלו אינם מספקים מענה הולם לצרכי בתי הספר. בתי הספר ממוקמים בשלושה כפרים ערבים בדואים בנגב שהוכרו ע"י המדינה אך מצויים בהליכי תכנון. בכל בתי הספר הנ"ל לומדים כ- 3,000 תלמידים בגילאי חינוך שונים ובחלקם קיימים כיתות חינוך מיוחד. להלן רשימה של בתי הספר להן מתייחסת העתירה, עם פירוט מספר התלמידים בכל בית ספר וקיומן של כיתות חינוך מיוחד בהן:

מספר סידורי	שם בית הספר	כפר	מס' תלמידי	מס' כתות	מס' כיתות חינוך מיוחד
1	תיכון אורט	אם בטין	282	9	-
2	אבו כף	אם בטין	567	18	2
3	אלסנאבל	אם בטין	540	19	1
4	כוחלה	כוחלה	250	12	1
5	אלסייד א'	אלסייד	429	16	5
6	אלסייד ב'	אלסייד	480	17	2
7	אלסייד ג'	אלסייד	521	19	7

16. לעתירה זו מצורפת חוות דעת מומחה מאת מהנדס החשמל ענאן בטחיש, אשר ביקר בבתי הספר לעיל ותיאר את המצב העובדתי בהן בעקבות חיבורם לגנראטורים זמניים (להלן: חוות דעת מומחה"), כדלקמן:

17. בית ספר אלסייד א' בכפר אלסייד:

"אין אפשרות לתפקד ללא אספקת חשמל. בזמן הפסקות חשמל, אין חיבור לאינטרנט, תקשורת מחשבים, ומערכת צלולים. אספקת הסולר נערכת בשעות הלימודים, תוך הפרעה לסדר העבודה בבית הספר, וזאת בכדי לעקוב אחר אמיתות הכמויות המסופקות. חיבור האינטרנט לבית הספר מתקבל ברשת אלחוטית מבית ספר אחר בכפר שגם הוא מוזן חשמלית באמצעות גנרטור, וכך בעית החיבור לאינטרנט בבית ספר זה היא כפולה. בבית הספר מותקנים 2 גנרטורים (קטן לקיץ וגדול לחורף) בפינת חצר המשחקים. מיכל הסולר ממוקם בצמוד לגנרטורים. קיימת גישה חופשית לתלמידים הן לגנרטורים והן למיכל הסולר דרך חצר המשחקים."

18. בית ספר אלסייד ב' בכפר אלסייד :

"הגנרטור מותקן בפינת חצר בית הספר והוא מהווה מטרד מבחינת רעשים ופליטת עשן לאוויר. יש לציין שהעשן הנפלט ממנוע הדיזל של הגנרטור נחשב כעשן רעיל ומהם את הסביבה.

קיימת בעיה של הפסקת חשמל כתוצאה מתקלות בגנרטור, ולא מותקן גנרטור אחר בבית הספר שיספק חשמל בזמן התקלות. לפי דברי מנהל בית הספר בחודשי הקיץ הפסקות החשמל מתרחשות בתדירות של פעמיים - שלוש בשבוע.

בגלל הרעשים קשה מאוד עד בלתי אפשרי לשבת בחצר המשחקים.

בזמן הפסקות חשמל המנהל נאלץ לשלוח את התלמידים הביתה במהלך שעות הלימודים מאחר ולא ניתן לקיים לימודים ללא מיזוג אוויר, וללא תאורה מינמלית.

בצמוד לגנרטור מותקן מיכל סולר שמסביב לו קיימות (בזמן הביקור) שלוליות של סולר שיש לתלמידים גישה אליהן, ועל כן הן מהוות סכנה גדולה, מאחר והסולר נחשב כחומר דליק מאוד, וחלקו חשוף ונגיש לתלמידים, מעשה קונדס של אחד התלמידים עלול לגרום לפיצוץ עם נזקים רבים בנפש וברכוש."

19. בית ספר אלסייד ג' בכפר אלסייד :

"חלק מהכתות בבית הספר מוזנים מהגנרטור המותקן בבית ספר אורט הצמוד אליו, ושאר הכתות מוזנים משני גנרטורים קטן לקיץ וגדול לחורף) יחד עם מיכל סולר בסככה קרובה מאוד לכתות, ועל כן קיימות בעיות גדולות מאוד של רעשים, ופליטת עשן מזהם מהגנרטורים. מאחר והגנרטורים המותקנים בבית הספר קטנים מדי וישנים מאוד, בהרבה מקרים הם מתחממים ואז נאלצים לנתק חשמל לחלק מהכיתות בכדי שהגנרטור יוכל לספק חשמל לשאר הכיתות. בכיתות שמנותק להם זרם החשמל, אי אפשר לקיים לימודים ללא מיזוג אוויר, במיוחד שחלק גדול מהכתות עשויים ממבנים יבילים (קרוואנים) שרמת הבידוד שלהם ירודה מאוד. ועל כן נאלצים לשלוח את התלמידים שבהם הביתה."

לבית ספר זה צמוד בית ספר תיכון אורט לגבוי תואר המצב כדלקמן :

"הגנרטור שמותקן בו מספק חשמל למספר כתות (4-5) ול- 7 כתות גן ילדים בבית הספר אלסייד ג'.

השימוש בגנרטור לאספקת חשמל לחלק מבית ספר נוסף, גורם לעיתים תכופות לחימום יתר לגנרטור שמחייב כיבוי עד שהוא יתקרר, דבר שנמשך הרבה מאוד זמן, בו נמצא בית הספר ללא אספקת חשמל.

כיבוי הגנרטור גורם לאיפוס מערכת המחשבים ומערכת הצלולים.

אין אפשרות להתקין מערכת טלוויזיה במעגל סגור.

בזמן הפסקות חשמל בחלק גדול מהכתות אין מספיק אור לצורך לימודים.

בחלק גדול מהמקרים בזמן הפסקת החשמל, והפסקת פעילות המזגנים בבית הספר, המנהל נאלץ להפסיק את הלימודים ולשלוח את התלמידים הביתה.

בבית הספר מתקיים פרויקט בית חם לנערות בסיכון, לאחר שעות פעילות בית הספר. בשעות אלו לא מופעל הגנרטור וקיים קושי גדול בקיום הפעילויות.

הגנרטור ומיכל הסולר מותקנים בקרבה מסוכנת לכתות גן ילדים."

20. בית הספר כוחלה בכפר כוחלה:

"בבית הספר מותקנים שני גנרטורים מיושנים מאוד. קיימות הרבה בעיות בגנרטורים שגורמות להפסקות חשמל שבתורן גורמות להפסקת הלימודים ושליחת התלמידים הביתה במהלך שעות הלימודים. הגנרטורים מותקנים בקירבת כתות גן ילדים והם מהווים מטרד (רעש) וסכנה כתוצאה מפליטת עשן רעיל ממנוע הדיזל של הגנרטור."

21. בית ספר תיכון אורט אום בטין:

"הגנרטור מותקן באזור הכניסה לבית הספר וקיימת בעית רעשים בכל אזור הכניסה והגישה לבית הספר. לעיתים תכופות יש תקלות בגנרטור. אין אפשרות להתקין מצלמות טלוויזיה במעגל סגור ותאורת לילה. קשה לערוך בקרה לכמויות הסולר המסופקות. לפעמים יש תקופות של שבוע-שבועיים, בהן הגנרטור לא תקין ואין חשמל בבית הספר."

22. בית ספר אלסנאבל בכפר אום בטין:

"במהלך שעות הלימודים בחודשי הקיץ, קיימת בעיה של התחממות הגנרטור ואז נאלצים לכבות אותו לזמן ממושך בכדי שיתקרר. הגנרטור ומיכל הסולר מותקנים בגבול המגרש עם השטח הציבורי, ובקרבה יתרה לכתות לימודים. קירבה זו מהווה מטרד גדול מאוד לתלמידים מבחינת רעשים וסכנה בשאיפת עשן רעיל הנפלט מהגנרטור. מיקום הגנרטור בקרבת הכביש הציבורי מהווה מטרד לפעולות חבלה בגנרטור ו/או גניבת סולר מהמיכל."

23. בית ספר אבו כף בכפר אום בטין:

"הגנרטור הקיים קטן מדי והוא מסוגל לספק חשמל ל- 8 חדרים מתוך כ- 26 חדרים בבית הספר. על כן לעיתים תכופות מאוד מקצרים את יום הלימודים מאחר וקשה מאוד ללמוד וללמד בכתות ללא מיזוג ותאורה. לפי דברי מנהל בית הספר, בחודשי הקיץ מלמדים כשעתיים ביום בממוצע.

הגנרטור הקיים ישן מאוד וכבר גרם מספר פעמים לתקלות ושריפת מחשבים בבית הספר."

24. יודגש, כי 7 בתי הספר לעיל מתווספים לעוד 10 בתי ספר אחרים הממוקמים בכפרים בדואים לא מוכרים בנגב. כל בתי הספר הנ"ל, הממוקמים כולם בכפרים בדואים בנגב, הינם בתי הספר היחידים במדינת ישראל שאינם מחוברים לרשת החשמל הארצית.

תוצאות השימוש בגנראטורים בבתי הספר

25. מצב הדברים המתואר לעיל גורם בכל בתי הספר לעיל לשיבוש הלימודים הסדירים בבתי הספר; לקיצור ימי הלימודים וסיומם מוקדם מהרגיל עקב הפסקות החשמל; לסבל עבור

התלמידים הנאלצים לסבול מהרעש של הגנראטורים וכן מהחום הכבד או מהקור עקב העדר האפשרות להפעלת מיזוג או חימום סדירים בחודשי החורף והקיץ; להפסקות ושיבושים בפעילות החינוכית במעבדות, במחשבים וברשת האינטרנט; להעדר אפשרות לקיום פעילויות חינוכיות ופעילות העשרה לאחר שעות הלימודים.

26. כמו כן ואף חמור מכל, שחיבור בתי הספר לגנראטורים מעמיד את התלמידים וכלל הצוות בפני סכנת בריאות ואף סכנת חיים וזאת עקב החשיפה לעשן הנפלט מהגנראטורים וכן עקב החשיפה לסולר בתוך שטח בתי הספר ובקרבה יתרה לילדים.

רצ"ב תצהירים מטעם חלק מהעותרים מהן ניתן ללמוד על הנזק הנגרם לילדיהם עקב השימוש בגנראטורים בבתי הספר ואי חיבורם לרשת החשמל הארצית. מצ"ב תצהירים מטעם העותרים 5 עד 8 מהכפרים אלסייד, אום בטין וכוחלה. התצהירים מסומנים ת/1.

27. מחוות הדעת ניתן ללמוד כי קיימים חסרונות רבים אשר פוגעים הן בתלמידי בית הספר, חינוכם, בריאותם ורווחתם והן בציבור הרחב כפי שיפורט להלן:

28. *ההספק של גנראטור*: להבדיל מרשת החשמל הארצית, ההספק של גנראטור הוא מוגבל ואינו יכול לעמוד ברמות צריכת החשמל בבתי הספר. מצב כזה מאלץ את הממונים על בתי הספר לחסוך באנרגיה ולהימנע מהפעלת מכשירים הצורכים אנרגיה חשמלית. החיסכון בחשמל מביא, הלכה למעשה, להגבלת השימוש במעבדות מדעים וחדרי מחשבים, לאי הפעלת תנורי חימום ומיזוג אוויר במידה וקיימים כאלו, לאי הפעלת אמצעי מיגון ואבטחה ובמקרים מסוימים אפילו לאי הדלקת התאורה בכיתות בתי הספר ובמסדרונותיהם.

29. *משך זמן הפעלת הגנראטור*: גנראטורים אינם מסוגלים לספק חשמל באופן רציף ובמשך 24 שעות ביממה. הפעלת גנראטורים נעשית במשך שעות ספורות שהן שעות הלימודים בפועל. לחיסרון זה יש משמעות גדולה, הרי בדרך כלל הדבר מונע קיום כל פעילות חינוכית או חברתית בשעות אחר הצהריים ומצמצם לאין שיעור את ההזדמנויות החינוכיות הפתוחות בפני התלמידים בייחוד בהעדר מרכזי תרבות אחרים אשר היו עשויים לספק את צורכי הילדים החינוכיים והתרבותיים בכפרים בשעות שלאחר סיום הלימודים. כמו כן, בימים בהם צריכת החשמל עולה על ההספק של הגנראטורים, בתי הספר חווים הפסקות חשמל תכופות בגינת נאלצים המנהלים להפסיק את הלימודים ולשלוח את התלמידים הביתה.

30. *תקלות בגנראטור*: יהיה גודלם, הספקם ואיכותם של הגנראטורים אשר יהיה, הם סובלים מתקלות מכאניות רבות בשל הפעלתם במשך שעות ארוכות ובשל עומס החשמל שאין הגנראטור מסוגל לשאת.

31. *עלות הפעלת הגנראטור*: עלות הפעלת הגנראטורים עולה לאין ערוך על עלות חיבור בתי הספר לרשת החשמל. עלות זו כוללת את עלות הדלק המיועד להפקת האנרגיה ועלות הובלתו, עלות תחזוקת הגנראטורים ועלויות כלכליות נוספות שבחלקן אינן מופנמות על ידי הרשויות. הפעלת גנראטור לצורך אספקת חשמל לבתי ספר, להבדיל מחיבורם לרשת החשמל הארצית טומנת בחובה השלכות מרחיקות לכת על הסביבה הלימודית והחינוכית בבתי הספר.

רצ"ב חוות דעת המומחה מאת מהנדס החשמל מר ענאן בטחיש המצורפת לעתירה ומהווה חלק בלתי נפרד ממנה, ומסומנת ע/1.

32. בנוסף לכך, בספר שכותרתו **גנרטורים: בטיחות בתחזוקה ובתפעול, הוצאת המוסד לבטיחות**¹, סקירה לסיכונים ששימוש בגנרטורים מציבים בפני משתמשי הגנרטורים כדלקמן:

- " שריפות בסביבת הגנרטור – עקב הצתת הדלק הנוזלי או אדי הדלק או חומרים דליקים אחרים ;
- התפוצצות של מצברים ;
- כוויות מחומצה בעת הטיפול במצברים ;
- פגיעה מחלקים מכניים מסתובבים ;
- חישמול ממערכת החשמל ;
- נזקים לרשת החשמל, למערכת החשמל וסיכוני חישמול של בני אדם בגלל חיבור/ניתוק הגנרטור (הפעלה או הפסקת פעולתו) באופן לא נכון ;
- תנועת חלקים, בהפעלה אוטומטית או פתאומית של הגנרטור (עפ"י מצב הרשת שאותה הוא מגבה), עלולה לסכן את הנמצאים בקירבת המיתקן ;
- כוויות ושריפות ממגע בצנרת פליטת גזים חמה ;
- החלקה עקב דליפות דלק ושמן מהגנרטור ו/או ממיכלי ההזנה שלו ;
- זיהום אוויר עקב שריפת דלק ופליטת גזים ;
- סיכוני דליקה והתפוצצות עקב נוכחות גזים דליקים ונפיצים ;
- מיטרדי רעש סביבתיים מגנרטורים הממוקמים ללא מיגון אקוסטי בקירבת עובדים/אוכלוסיה). "

נתוני חינוך עגומים בבתי ספר בכפרים הבדאים

33. אי חיבור בתי הספר בכפרים הבדואים לחשמל לרבות בתי הספר נשוא עתירה זו, גורם לפגיעה בחינוך הילדים ובמימוש זכותם ההולמת והנאותה לחינוך. מחקרים, דוחות ואינדיקאטורים רבים מציירים תמונה עגומה על התשומות והתפוקות של מערכת החינוך הבדואית בנגב ונחיתותה בהשוואה למערכת החינוך הפועלת במגזרים אחרים באוכלוסייה. העותרים טוענים כי השלכות אי חיבור בתי הספר לחשמל גורמות ותורמות לנתונים עגומים אלו.

34. הטבלה שלהלן מציגה נתונים המהווים אינדיקציה ישירה למצבה הקשה של התשתית החינוכית במוסדות הלימוד בכפרים הבדואים הכוללת שלושה אינדיקאטורים המעידים על תפוקת מערכת החינוך בכפרים הבדואים :

האוכלוסייה הישראלית	האוכלוסייה הערבית	האוכלוסייה הבדואית	
	81.6	64.7	שיעור הלומדים בכיתה י"ב
			*93.5

¹ ד"ר אלכס טורצקי, **גנרטורים: בטיחות בתחזוקה ובתפעול, הוצאת המוסד לבטיחות ולגיהות**, מאי 2006, ניתן לעיון ב: http://osh.org.il/uploadfiles/b107_generatorim.html (ביקור באתר בתאריך 17.6.13), ראו עמוד 10 לפירוט וסיכום הסיכונים עקב הפעלה ושימוש בגנרטורים.

שיעור הזכאים לתעודת בגרות	28.2	38.9	66.4**
שיעור העומדים בתנאי המוסדות להשכלה גבוהה מקרב הזכאים לתעודת בגרות	70.8	79.5	86.6

* ביישובים מבוססים ועיירות פיתוח
** ללא תלמידים חרדים

ראו: דו"ח מרכז אדוה, מאת אתי קונור- אטיאס ולודמילה גרמש "זכאות לתעודת בגרות לפי יישוב 2009-2010", אוגוסט 2012. העמודים הרלוונטיים מצורפים לעתירה ומסומנים ע/2.

35. גם תוצאות מבחני המיצ"ב שפורסמו לאחרונה בהוראת בית המשפט² יכולים ללמד על ההווייה החינוכית בבתי הספר בכפרים הבדואים. הטבלה שלהלן מציגה חלק מתוצאות מבחני המיצ"ב שנערכו בבתי הספר נשוא העתירה בשנות הלימוד 2010-2011 ו- 2011-2012 ומשווה אותן לתוצאות כלל בתי הספר במדינה ותוצאות בתי הספר ביתר היישובים הערביים:

בית הספר	המבחן	ממוצע בית הספר	ממוצע כלל בתי"ס	ממוצע בתי"ס דוברי ערבית
אלסייד ג'	מדע וטכנולוגיה לכיתה ה'	19	55	48
אלסייד א'	ערבית לכיתה ב'	57	--	81
כוחלה	מדע וטכנולוגיה לכיתה ה'	32	55	48
כוחלה	מדע וטכנולוגיה לכיתה ח'	27	45	39
כוחלה	אנגלית לכיתה ה'	27	63	58
אבו כף	מדע וטכנולוגיה לכיתה ה'	33	48	51
אבו כף	מדע וטכנולוגיה לכיתה ח'	38	55	52
אבו כף	אנגלית לכיתה ח'	32	66	56
אלסנאבל	ערבית לכיתות ה'	53	--	72
אלסנאבל	מתמטיקה לכיתה ה'	42	61	55

== ראו: פורטל "אוח" של הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך בכתובת:

<http://hinuch.education.gov.il/imsnet/itur.aspx>

36. מצוקת החינוך ממנה סובלת האוכלוסייה הבדואית נגב עלתה לא אחת בפני בית המשפט הנכבד. בעניין **אבו גנאם** ציינה השופטת פרוקצ'יה (בדימוס), כי:

"בתחום החינוך במיגזר הערבי-בדווי בדרום נדרשים אמצעים ופעולות במישורים שונים כדי להעלות את רמת החינוך במיגזר זה ולהשוותה בהדרגה לרמת החינוך הנוהגת במגזרים אחרים במדינה (ועדת כץ, עמ' 13 ואילך). זוהי חובתה של המדינה לאזרחיה.

...

² עע"מ 1245/12 התנועה לחופש המידע ואחרים נגד משרד החינוך (פורסם בבנו, פסק דין מיום 23.8.12).

הפער בהישגי החינוך – שתופעת הנשירה היא חלק ממנו – בין המגזר היהודי למגזר הערבי-בדווי בדרום – מחייב נקיטת מדיניות של הקטנת הפער בדרך של העדפה מתקנת על-מנת להביא בתוך זמן סביר בנסיבות העניין את המגזר האמור לנקודת פתיחה דומה לזו של המגזר היהודי וכדי להשיג שוויון הזדמנויות בכל מערכי החברה האחרים.

בג"ץ 6671/03 מונגד אבו גנאם ו-18 אח נ' משרד החינוך, נט(5) 577, 592 - 594 (2005).

37. להשלמת התמונה נציין, כי אי חיבור בתי הספר נשוא העתירה לרשת החשמל הארצית אינה המחלל היחיד של רשויות המדינה. דו"ח מבקר המדינה שהתפרסם בסוף שנת 2011 ואשר בדק את נושא אספקת שירותים מוניציפאליים וממלכתיים במועצה האזורית אבו בסמה הצביע על המציאות הקשה בה חיים תושבי המועצה בשל הליקויים הרבים באספקת שירותים בסיסיים על ידי המועצה ומשרדי הממשלה השונים. פרק מיוחד באותו דו"ח הוקדש לתנאי בתי הספר ולסכנות האורבות לתלמידים בשל הליקויים השונים.

ראו: מבקר המדינה דו"ח ביקורת על השלטון המקומי לשנת 2010, עמ' 759 (2011). זמין ב:

<http://www.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=604&id=2&contentid=&parentcid=undefined&sw=1280&hw=890>

מיצוי הליכים

38. ביום 26.7.12 פנה העותר מספר 10, מרכז עדאלה, בשמם של העותרים 1 עד 9 אל מנכ"לית מחוז הדרום במשרד החינוך גבי עמירה חיים ואל יו"ר המועצה האזורית אבו בסמה (שמאוחר יותר התפצלה לשתי מועצות אזוריות- המועצה האזורית אל קסום - המשיבה מס' 3 - והמועצה האזורית נווה מדבר). בפנייה זו נדרש חיבורם של בתי הספר בעתירה לרשת החשמל הארצית וכן נדרש חיבורם של 10 בתי ספר נוספים הממוקמים בכפרים בדואים לא מוכרים. בפנייה זו תואר המצב הקיים וההשלכות של אי חיבור בתי הספר לרשת החשמל הארצית על התלמידים. הפונים הצביעו על הפגיעה המתמשכת בזכויותיהם של התלמידים לחינוך ולבריאות תוך ציון ההוראות החקיקתיות שמחייבות את המשיבים לפעול ולתקן את מחדלם. רצ"ב העתק פניית העותר מס' 10 למשיבים למשרד החינוך וכן למועצה האזורית אבו בסמה, מתאריך 26.7.12 ומסומן ע/3.

39. ביום 2.9.12 נתקבלה תשובת עו"ד חן איבטן, ב"כ המשיבה מס' 3 שפירט את הסיבות בגינן מתעכבות העבודות לחיבור בתי הספר נשוא הפנייה לרשת החשמל. לפי תשובה זו הוטלה מלוא האחריות בגין העיכובים בחיבור בתי הספר לחשמל על חברת החשמל, המשיבה מס' 4 ועל הצבא שאמור לספק את האישורים הנדרשים לצורך תחילת העבודות וכך לשון התשובה:

"העיכובים החלים בעניין חיבור בתי הספר נשוא פנייתך לחשמל חלים מטעמים שאינם קשורים במועצה, אלא, הינם פועל יוצא של מורכבות פעילותה של חברת החשמל מבחינת תכנון סטטוטורי, תיאומים והסכמות, קבלת אישורים מצה"ל, תכנון הנדסי, תקציב, כושר ביצוע וסדר עדיפויות הנמצאים בשליטתה הבלעדית של חברת החשמל ומשכך עליכם לפנות אליהם ישירות בעניין".

40. בתשובה הנ"ל הודגש, כי "המועצה מפעילה לחצים ומקיימת דיונים בלתי פוסקים עם חברת החשמל לשם חיבור בתי הספר למערכת החשמל ומבחינתה תזמין חיבור טכני לכל מבנה חינוך לאלתר, אחר ממתחת כל קו חשמל למבנה ע"י חברת החשמל."

41. כמו כן, לתשובה הנ"ל צורפה טבלה המפרטת את סטאטוס החיבור לחשמל של בתי הספר נושא העתירה. בטבלה זו נטען, כי העיכובים בחיבור בתי הספר לחשמל נובעים לרוב מטיפול מצד חברת החשמל וכמפורט להלן:

שם ביה"ס	כפר	סטטוס חיבור לחשמל נכון לשנת 2012 לפי תשובת המשיבה מס' 3
תיכון אורט	אום בטיין	בטיפול חברת חשמל התקיימו מספר ישיבות בנושא כולל ביום ג' 21.8.12 בהשתתפות המועצה. עיכובים בביצוע בעקבות שינויים בתוואי עקב תכנון כביש 6 באזור
אבו כף	אום בטיין	
אלסנאבל	אום בטיין	
כוחלה	כוחלה	בטיפול חברת החשמל
אלסייד א'	אלסייד	בטיפול חברת החשמל התקיימו מספר ישיבות כולל יום ג' 21.8.12 בהשתתפות ראש המועצה. עיכובים בחיבור בעקבות שינויים בתוואי עקב הרחבת כביש 31 (שוקת-ערד)
אלסייד ב'	אלסייד	
אלסייד ג'	אלסייד	

רצ"ב העתק תשובת המשיבה מס' 3 בצירוף נספח "סטטוס חיבור לחשמל, 2012" מיום 2.9.12 ומסומן ע/4.

42. ביום 3.3.13 ובתקווה כי במהלך התקופה הזו חלה התקדמות משמעותית בעניין, פנה העותר מס' 10 אל המשיבים בדרישה נוספת לחיבור בתי הספר לחשמל, תוך ציון העובדה כי חלק מבתי הספר המחוברים לגנראטורים חווים הפסקות חשמל תכופות וכי על כל המשיבים ביחד ולחוד לפעול באופן מיידי על מנת להוציא את חובותיהם החוקיות מן הכוח אל הפועל. אולם עד ליום הגשת עתירה זו טרם נתקבלה התייחסות כלשהי ממי מהמשיבים לפנייה זו. רצ"ב העתק פניית העותר מס' 10 אל המשיבים מיום 3.3.13 ומסומן ע/5.

הליכים משפטיים קודמים בהן נדרש חיבור בתי ספר בכפרים הבדואים לחשמל

43. אין זו הפעם הראשונה שסוגיית חיבורם של בתי ספר בכפרים הבדואים בנגב מגיעה לפתחו של בית המשפט הנכבד. כבר בשנת 1998 עתרו תושבים בדואים מהכפר אבו תלול (שאז היה כפר בלתי מוכר) בדרישה לספק חשמל לבתי הספר בכפר. בעניין **אבו פריח** מתח בית המשפט ביקורת קשה על המשיבים בגין אי חיבור בתי ספר לחשמל. בהחלטה בעניין זה מיום 23.8.98 ציין הנשיא ברק (כתוארו אז):

"אכן, המצב הקיים שבו בתי ספר נושא העתירה של תלמידים בדואיים אינם מחוברים לחשמל חמישים שנה לאחר הקמתה של מדינת ישראל, אינו מתקבל על הדעת כלל ועיקר, ומהווה תעודת עניות למדינת ישראל. מצב זה אינו יכול להמשך."

44. בדיון מאוחר יותר באותו עניין שנערך בתאריך 26.10.98 קבעה השופטת דורנר (בדימוס), כי חיבור בתי הספר למערכת חשמל זמנית, בדמות חיבור לגנראטורים, ייעשה אך ורק במידה שלא יהיה ניתן לחבר את בתי הספר לרשת החשמל הארצית באופן מיידי:

”הבהרתי לבאת-כוח המדינה, כי ראוי שייעשה מאמץ להתקין מערכת חשמל זמנית בבתי-הספר, אם לא ניתן בטווח המיידי להתקין מערכת קבועה.”

ראו: בג”ץ 4671/98 ד”ר עואד אבו פריח ואח’ נ’ רשות החינוך לבדואים ואח’ (פסק דין מיום 17.1.99, פורסם בנבו).

45. בעקבות החלטות בית המשפט בעניין אבו פריח, סיפקו המשיבים חשמל לבתי הספר באמצעות הפעלת גנראטורים, תוך התחייבות שיחברו את בתי הספר לרשת החשמל הארצית תוך פרק זמן קצר כמצוות בית המשפט. כאמור התחייבות זו ניתנה בשנת 1998.

46. בשנת 2009 ולמרות שחלפו יותר מ-10 שנים מאז עניין אבו פריח, בתי הספר בכפר אבו תלול, עדיין לא היו מחוברים לרשת החשמל הארצית. בינתיים, גם מעמד הכפר שונה והוא כבר הוכר ע”י המדינה. כתוצאה, הוגשה עתירה נוספת לבג”ץ בדרישה שהמשיבים יקיימו את התחייבותם. כמו במקרה נשוא העתירה כאן, גם שם תורף אי חיבור בתי הספר לחשמל מהנימוק כי הסוגיה היא בטיפול חברת החשמל והעיכוב נוצר ממנה. הליך זה הביא את המשיבים לחיבור אותם בתי ספר בכפר אבו תלול לחשמל תוך חיוב המשיבים בתשלום הוצאות לעותרים בסך 7,000 ש”ח.

ראו: בג”ץ 5475/09 איוב אבו סבילה נ’ משרד החינוך (פורסם בנבו, 10.3.10).

רצ”ב פסקאות 13 ו-19 לתשובת המועצה האזורית אבו בסמה לעתירה שהוגשה בעניין אבו סבילה מיום 5.8.2009, מסומנת ע/6.

47. הנה כי כן, עובדות העתירה דנן זהות במידה רבה לעובדות העתירות הקודמות. הטעמים בגינם מתעכבות העבודות הם אותם טעמים; החובה לשמירת זכויות התלמידים היא אותה חובה ולמרות זאת, התוצאה היא אותה תוצאה: בתי ספר שאינם מחוברים לחשמל תוך העלאת תירוצים זהים.

הטיעון המשפטי

48. כפי שפירטנו בחלק העובדתי, אי חיבור בתי הספר נשוא העתירה לרשת החשמל הארצית נושא בחובו פגיעה בזכויותיהם הבסיסיות של התלמידים לחינוך, לבריאות ולחיים ומפלה אותם לעומת כל תלמידי מערכת החינוך. אל מול הפגיעה בזכויות אלו, קיימת הפרה לחובות חוקיות המוטלות על המשיבים למימוש הזכויות הנ”ל. חובות אלו אינן מקוימות וממומשות לאור נימוקים שונים שהם בלתי רלוונטיים לחובה המוטלת על המשיבים לממש את הזכות המעוגנת בחוק ולאפשר את הנגישות אליה.

הפרת החובה לפעול במהירות ראויה

49. חוק לימוד חובה, התש"ט - 1949 וחוק חינוך ממלכתי, התשי"ג - 1953 מטילים את החובה לספק חינוך חינם על המשיבים מס' 1 ו-3. סעיף 7(א) לחוק לימוד חובה מטיל על המדינה את חובת קיום הזכות לחינוך בזו הלשון: "המדינה אחראית למתן חינוך-חובה חינם לפי חוק זה." וסעיף 7(ב) לחוק מטיל את החובה על המדינה ועל הרשות המקומית, במשותף, "לקיים מוסדות חינוך רשמיים למתן חינוך חובה חינם".

50. המשיבה מס' 3 לא התכחשה לחובה המוטלת עליה עפ"י חוק במימוש הזכות לחינוך והנגישות אליה. היא אף ציינה בתשובתה לעותר מס' 10 מיום 2.9.12 (כמפורט בפרק מיצוי הליכים), כי ישנו "אינטרס מובהק בחיבור בתי הספר למערכת החשמל הארצית; שכן, במצב הקיים המועצה מפעילה גנראטורים שעלות אחזקתם והפעלתם (סולר) גבוהים מאד". אולם וכאמור, היא נימקה את אי חיבור בתי הספר לרשת החשמל הארצית בעיכוב מצד חברת החשמל, המשיבה מס' 4. נימוקים אלו אינם רלוונטיים לעותרים שכן בתי הספר הקיימים זה שנים, חייבים להיות מחוברים לרשת החשמל הארצית וזאת כחלק מקיום החובה לספק חינוך חובה וחינם וכן החובה לאפשר נגישות הולמת וסבירה למימוש הזכות לחינוך. שכן, בלי אספקת חשמל סדירה ומלאה, לא ניתן יהיה לממש באופן מלא את הזכות לחינוך. דברים אלו מתחזקים לאור קביעתו של הנשיא ברק כפי שצויינו לעיל בעניין **אבו פריח**. על כן אי החיבור לחשמל למרות הפניות הרבות ונשנות לעיל, מהווה הפרה לחובת הרשות למלא את חובתה במהירות הראויה והסבירה.

51. כמו כן, אין המדינה יוצאת ידי חובתה בהצהירה כי היא מחויבת לממש את הזכויות המוקנות לתלמידים מכוח החוק מבלי שהיא נוקטת באמצעים המתאימים לצורך הגשמת מטרה זו ובמהירות הראויה. בעניין **אבו גנאם**, נקבע בהקשר לאי קיום הזכות לחינוך בהקשר של הכפרים הבדואים בנגב, כדלקמן:

"הצהרות בדבר חובת המדינה לספק חינוך חובה חינם ובדבר זכותו של כל ילד לחינוך חינם נותרות ריקות מתוכן אם אין ננקטים האמצעים המתאימים על-מנת להבטיח את הגשמתן והוצאתן מן הכוח אל הפועל. לצורך כך נדרשים תקציבים בהיקפים מתאימים.."

ראו: בג"ץ 6671/03 **אבו גנאם נ' משרד החינוך**, פ"ד נט(5) 577, 584-585 (2005).

52. על חובת הרשות המנהלית לפעול בזמן סביר ניתן ללמוד ממספר הוראות חקיקתיות ובראשן סעיף 11 לחוק הפרשנות, התשמ"א-1981 הקובע כי "הסמכה או חיוב לעשות דבר, בלי קביעת זמן לעשייתו, משמעם שיש סמכות או חובה לעשותו במהירות הראויה ולחזור ולעשותו מזמן לזמן ככל הנדרש לפי הנסיבות".

53. הפסיקה העליונה הדגישה את החובה הזו. בעניין **מטריאל**, נקבע כי "חובת המהירות הראויה, המוטלת על הרשות המינהלית, אינה אלא חובת התנהגות סבירה: היא דורשת כי הרשות המינהלית תפעל באורח רציני ואחראי בהתחשב בנסיבות ובמשאבים." (ראו: בג"ץ 7198/93 **מיטראל בע"מ נ' שר התעשייה והמסחר**, פ"ד מח(2) 844, 853 (1994)). ובעניין **מזורסקי** נקבע כי "חובתה של הרשות המנהלית לפעול במהירות הראויה היא מן המושכלות הראשוניים של

מינהל תקין... היא נובעת מחובת הנאמנות והסבירות של הרשות המנהלית... (בג"ץ 5931/04 מזורסקי נ' משרד החינוך, פ"ד נט(3), 739, 782 (2004)).

54. חובת הרשות לפעול בצורה מהירה מקבלת משנה חשיבות מקום שמדובר במקרים בהם ישנה פגיעה בזכויות אדם בסיסיות כדוגמת המקרה דנן. בעניין **בוצר** עמד כבוד הנשיא ברק על חשיבות ממד הזמן כשעסקינן במימוש זכויות אדם בסיסיות בציינו כי "עלינו להדגיש את ממד הזמן. החודשים חולפים. ההמתנה גוזלת זמן. העותר זכאי לטיפול בעניינו במהירות ראויה." (בג"ץ 7081/93 שחר בוצר נגד מועצה מקומית "מכבים-רעות", נ(1) 19, 29 (1996)).

הפגיעה בעקרון שלטון החוק

55. התמהמהות המשיבים בחיבור בתי הספר לחשמל גורם לתלמידי בתי הספר נשוא העתירה פגיעה חמורה בזכויותיהם החוקתיות המפורטות להלן. אך מעל לכל היא גורמת לפגיעה בשלטון החוק. גם אם הטיפול אמור אכן להיות בידיה של חברת החשמל או בידי כל גוף אחר, הרי בראש ובראשונה האחראיות למימוש החובה החוקתית מוטלת על משרד החינוך ועל הרשות המקומית שתחת שיפוטה שייכים בתי הספר. על כן ההתמהמהות של המשיבים בחיבור בתי הספר לחשמל גורמת לאי קיום החובות החוקיות הנ"ל מה שמביא בתורו לפגיעה בעקרון שלטון החוק, לרבות במובנו הפורמאלי.

56. בעניין **ברזילי** היטיב הנשיא דאז שמגר לתאר את משמעו של עקרון שלטון החוק ככל שהוא נוגע לחובה לקיום דברי חקיקה קיימים וכך נקבע:

"ראשית דבר, שלטון החוק אינו נוצר יש מאין ואינו דבר ערטילאי. צריך להיות לו ביטוי מוחשי ויום-יומי בעצם קיומם של הסדרים נורמטיביים מחייבים, בהפעלתם הלכה למעשה כלפי כולי עלמא, בהגשמת חירויות היסוד, בהקפדה על השוויון וביצירת אווירה כללית של אמון וביטחון. שלטון החוק, האינטרס הציבורי והגישה הממלכתית ינם מושגים סותרים או מתנגשים. הם משולבים זה בזה, תומכים זה בזה ומסייעים האחד למשנהו. בית המשפט מופקד במיוחד על כך, שציפיות אלו יוגשמו הלכה למעשה, אך כל רשות מן הרשויות הממלכתיות משולבת בחובת העשייה למען התכליות האמורות.

לא יתואר ממשל תקין, אם אינו שוקד על קיומו של שלטון החוק, כי הוא שבונה את חומת המגן בפני האנרכיה והוא שמבטיח את קיום הסדר הממלכתי. סדר זה הוא היסוד לקיומן של המסגרות המדיניות והחברתיות ולהבטחת זכויות האדם. הללו אינם מתקיימים באווירה של לית דין."

בג"ץ 428/86 **ברזילי נגד ממשלת ישראל**, פד"י מ(3) 505, 555 (1986); ראו גם: בג"ץ 620/85 ח"כ מיעארי נגד יו"ר הכנסת מא(4) 169 (1987).

57. הלכה פסוקה היא, כי על רשויות השלטון לאכוף את החוק ולבצעו. אי אכיפתו של חוק מאיינת את הקביעה הנורמטיבית שנקבע בו (ראו: בג"ץ 551/99 **שקם בע"מ נגד מנהל המכס ומע"מ**, פד"י נד(1) 112, 125 (2000)).

הפגיעה בזכות לחינוך ובזכות לשוויון בחינוך

58. התוצאה של הפרת עקרון שלטון החוק כאשר במקרה דנן, בתי הספר בכפרים הבדואים הינם בתי הספר היחידים שאינם מחוברים לרשת החשמל הארצית בישראל, יוצרת מצב של חוסר שוויון בולט בכל הנוגע לאכיפת החוק הפוגע בתורו בתשתית של שלטון החוק ובעקרון לפיו כולם שווים בפני החוק. ראו בהקשר זה בג"ץ 53/96 **תשלובת ח. אלוני בע"מ נגד שר התעשייה והמסחר** (נב) 1, 10-9 (1998), שם נדונה אכיפת חוק התקנים, תשי"ג – 1953 על מרצפות המיובאות מחו"ל אך לא נאכף על מרצפות המיובאות מהגדה המערבית וחבל עזה. בעניין זה נקבע, כי רשויות המדינה נוהגות בחוסר שוויון בולט וקשה ככל שמדובר באכיפת החוק וכי אין להתיר אכיפה סלקטיבית של החוק.

59. אל מול הפגיעה בעקרון שלטון החוק והפרת החובות החקוקות, קיימת פגיעה בזכות החוקתית לחינוך. פגיעה זו באה לידי ביטוי במספר מישורים, החל מקטיעת הרצף הלימודי בשל הפסקות החשמל התכופות, עבור בשחרור התלמידים לבתיהם בשל תנאי מזג האוויר הקשים וכלה באי הצטיידות בתי הספר במכשירים ומתקנים הנחוצים לחינוך התלמידים. הדברים שפורטו ברקע העובדתי לעיל, גורמים לפגיעה מתמשכת במימוש מלא של הזכות לחינוך על כל היקפיה. לפגיעות אלו ישנן השלכות הרות גורל על עתידם של התלמידים, טיפוח כישרונותיהם ומיצוי מלוא הפוטנציאל הטמון בהם ולכן הם מביאים לפגיעה בעקרון טובת הילד. אין פלא שתוצאות ההישגים החינוכיים בבתי הספר בכפרים הבדואים שפורטו לעיל הינם ירודים. על כן בנוסף לפגיעה בזכות לחינוך, קיימת פגיעה בכבודם של התלמידים שלא מוענקת להם הזדמנות שווה למימוש הפוטנציאל הגלום בהם בתוך מערכת החינוך. פגיעה זו מנוגדת לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

60. חוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000 קובע בסעיף 1, כי מטרת החוק הינה "לקבוע עקרונות לזכויות התלמיד ברוח כבוד האדם ועקרונות אמנת האומות המאוחדות בדבר זכויות הילד". גם האמנות הבינלאומיות אותן אשררה ישראל כדוגמת האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד 1989 עומדות על עליונות הזכות לחינוך ועל חובות המדינות לממשה בצורה שוויונית וראויה תוך הבטחת נגישות מלאה ושוויונית למימוש הזכות לחינוך.

61. הזכות לחינוך הוכרה לאחרונה כזכות חוקתית בהיותה חלק מהגרעין של הזכות החוקתית לכבוד (בג"ץ 5373/07 **אבו לבדה נ' שרת החינוך** פסקה 25 לפסק דינה של הנשיאה בייניש פרוקציה (לא פורסם, פסק דין מתאריך 6.2.2011). במקרה דנן הפגיעה בזכות החוקתית לחינוך חמורה שבעתיים בשל הפגיעה בזכות לשוויון בחינוך, שכן וכאמור בתי הספר נשוא העתירה הינם מבין בתי הספר היחידים, כולם בדואים, שאינם מחוברים לחשמל ובכך תלמידי בתי הספר אלה אינם שווים במימוש זכותם לחינוך ביחס ליתר התלמידים במערכת החינוך. זוהי פגיעה בזכות החוקתית לשוויון המגלמת בתוכה פגיעה בכבודם של התלמידים באופן המנוגד לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. פגיעה מעין זו נפסלה בפסיקה העליונה. בעניין **אבו לבדה** הדגיש בית המשפט, כי הפליה בחינוך הינה פגיעה בזכות החוקתית לכבוד האדם וקבע כי: "ככל שקיימת שאלה אם הזכות לחינוך מהווה זכות חוקתית, הרי **הזכות לשוויון בחינוך**

משיקה במישרין לזכות החוקתית לכבוד האדם. ההפליה ככלל, ובהשתקפותה בחינוך בפרט, יוצרת תחושת קיפוח ונחיתות, הפוגעת בכבוד הילד כאדם. **הפגיעה בשוויון בחינוך כמוה כפגיעה בזכות חוקתית לכבוד האדם.** (ראו עניין **אבו לבדה**, פסקה 31 ו-33 לפסק דינה של הנשיאה בייניש). בהקשר לאיסור הפגיעה בזכות לשוויון בחינוך וחומרת הפגיעה בה ראו גם בג"ץ 11163/03 **וועדת המעקב העליונה לענייני הערבים בישראל נגד ראש הממשלה** (פסק דין מיום 24.2.06), פסק דינו של הנשיא ברק).

62. הפסיקה התקדימית האחרונה שנקבעה בעניין **סלאח חסן נגד המוסד לביטוח לאומי** מחזקת את החובה הפוזיטיבית המוטלת על המשיבים, לרבות משרד החינוך והמועצה האזורית אלקסוס. מפס"ד **חסן** ניתן ללמוד כי על המדינה מוטלת חובה פוזיטיבית בבחינת חובת "עשה" כדי לממש זכות חברתית כמו הזכות לחינוך, כולל הבטחת כלל האמצעים, לרבות חיבור בית ספר לחשמל, על מנת להבטיח קיומה של הזכות ובכלל זאת כאשר מדובר בזכות לחינוך שהוכרה כזכות חוקתית (ראו: בג"ץ 10662/04 **סלאח חסן נגד המוסד לביטוח לאומי** (פסק דין מיום 28.2.12), פסק דינה של הנשיאה בייניש).

הפגיעה בזכות לבריאות ובשלמות הגוף ובחיים

63. בנוסף לפגיעה בזכות לחינוך, אי חיבור בתי הספר לרשת החשמל וההסתמכות על גנראטורים מביאה לפגיעה נלווית בזכות התלמידים לבריאות ולחיים וזאת לאור מה שפורט ברקע העובדתי לרבות בחוות דעת המומחה. החשיפה לרעש, לסולר, לעשן ולחומרים דליקים כולם מעמידים הן את התלמידים והן את הצוות תחת סכנת בריאות וחיים מיידית הגורמים לפגיעה בזכויות החוקתיות לבריאות, בשלמות הגוף ובחיים הנמצאים בגרעין הזכות החוקתית לכבוד. סעיף 2 ו-4 לחוק יסוד כבוד האדם וחירותו הקובעים כי "אין פוגעים בחיו, בגופו, או בכבודו של אדם באשר הוא אדם" וכי "כל אדם זכאי להגנה על חיו, על גופו ועל כבודו".

64. אמנם בית המשפט הנכבד טרם הכריע במעמדה החוקתי של הזכות לבריאות, אך נוטה הוא לקבוע כי זכות זו היא חלק מהזכות החוקתית לכבוד ומהזכות לשלמות הגוף ולחיים. בעניין **אבו מדיגם** שדן בפגיעה בבריאות תושבי הכפרים הבדואים בנגב שנפגעו עקב פעולות ריסוס מטעם מינהל מקרקעי ישראל, קבעה השופטת ארבל כי "הזכות לבריאות, הזכות לשלמות הגוף והזכות לכבוד – נמצאות כולן בליבת ההגנה על זכויות אדם במדינת ישראל". (בג"ץ 2887/04 **אבו מדיגם נ' מינהל מקרקעי ישראל** (פורסם בנבו, 15.4.07), פסקה 44 לפסק דינה של השופטת ארבל). ולאחרונה בעניין **עדאלה נגד משרד הרווחה** שדן בתיקון לחוק שהפחית קצבאות ילדים במקרים של אי חיסון הילדים, קבעה כב' השופטת ברק – ארז כי "הגם ששאלת היקפה של הזכות החוקתית לבריאות טרם הוכרעה, אין ספק שהחתימה להבטחת תנאים בסיסיים של בריאות טובה נופלת לגדרה של הזכות לכבוד האדם. כמו כן, ניתן לראות בה נגזרת של הזכות לחיים ושל ההגנה על גופו של האדם." (בג"ץ 7245/10 **עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נגד משרד הרווחה**, פסקה 36 לפסק דינה של השופטת ברק-ארז (פורסם בנבו, 4.6.13)).

65. ראו גם עניין ההסתדרות הרפואית בישראל נגד שר הבריאות שם נקבע, כי "הזכות לבריאות היא שם כולל לאגד של זכויות. חלקן מצויות בגרעין הקשה של הזכויות החוקתיות ובראשן הזכות לחיים וערך כבוד האדם." (בג"ץ 488/11 ההסתדרות הרפואית בישראל נ' שר הבריאות (פורסם בנבו, 19.6.11) עמוד 11)). ובעניין לוזון שדן בהכללת תרופות בסל הבריאות, עמד בית המשפט הנכבד בהרחבה על היקף הזכות לבריאות. הנשיאה (בדימוס ביניש) קבעה, כי היקפה הפנימי של הזכות לבריאות קשה להגדרה ומידת ההגנה עליה נותרו עמומים אך יחד עם זאת הם מתאפיינים בגישה זהירה המתחשבת ביכולות התקציביות של המדינה (ראו: בג"ץ 3071/05 לוזון נ' ממשלת ישראל (פורסם בנבו, 28.7.08)). במקרה דנן אין מקום להתחשב ביכולות התקציביות של המשיבים, שכן ראשית, הם לא העלו טענו בתחום זה. שנית, ההקצאה התקציבית לשמירה על בית ספר מוגן ובטוח מכל סכנה בריאותית לתלמידים מתחייבת מחובת המשיבים למימוש זכות התלמידים לחינוך, עפ"י דין.

לאור האמור לעיל, מתבקש בית המשפט הנכבד להורות על הסעדים המבוקשים במבוא לעתירה זו וכן לחייב את המשיבים בהוצאות משפט.

סאוסן זהר, עורכת - דין
ב"כ העותרים

חיפה, 24.7.13